

İLKE POLİTİKA NOTU - 02 OCAK 2018

Türkiye - İran İlişkilerini Yeniden Düşünmek

SERHAN AFACAN

Türkiye-İran İlişkilerini Yeniden Düşünmek

Ö Z E T

Türkiye-İran ilişkileri iki ülke açısından olduğu kadar Ortadoğu'da istikrar ve güvenin sağlanması açısından da kritik öneme sahiptir. İki ülke arasındaki sorunlar bölgedeki gelişmeleri doğrudan etkilemekte ve bu iki devletin etkin rol oynamadığı çözüm önerileri kalıcı olamamaktadır. Türkiye ile İran arasında son dönemlerde Katar krizi ve Irak Bölgesel Kürt yönetiminin 25 Eylül 2017 tarihli bağımsızlık referandumu karşısında sergiledikleri ortak tavırla şekillenen ve Suriye krizinin çözümü için Rusya'nın öncülüğünde başlatılan Astana süreciyle güçlenen yakınlaşma iki soruyu gündeme getirmektedir. İlk soru, bu yakınlaşmanın arzu edilen sonucu verip veremeyeceğine ilişkindir. İki ülke arasında birçok alanda gözlemlenen rekabete işaret eden bazı gözlemciler mevcut yakınlaşmanın kınlgan olduğunda ısrar etmektedirler. Yakınlaşmanın akla getirdiği ikinci soru ise tarihî iniş çıkışlarla dolu Türkiye-İran ilişkilerinin bu yakınlaşmanın sonucunda sağlıklı bir eksene oturup oturmayacağıdır. Bu çalışmada her iki soru ayrı ayrı analiz edilecektir. Çalışmada öncelikle Türkiye-İran ilişkilerinin tarihî arka planı dâhil olmak üzere üzerine inşa edildiği zemin ele alınacaktır. Bu bağlamda, 1639 tarihli Kasr-ı Şirin Antlaşması'ndan itibaren ikili ilişkilerin çatışmasızlık dönemine girdiği düşüncesi irdelenecek ve ilişkilerin temel parametrelerine işaret edilecektir. Bunun ardından, mevcut yakınlaşmayı zaruri kılan koşullar üzerinde durularak iki ülkenin bölgesel sorunlara kalıcı çözüm üretme potansiyeli ele alınacaktır. Son olarak ise çalışmada ilişkilerde gözlemlenen kronik sorunlara dikkat çekilerek bu sorunların aşılmasına yönelik öneriler paylaşılacaktır.

ATIF: Afacan, S. (2018). Türkiye-İran ilişkilerini yeniden düşünmek (Politika Notu No. 2018/02). İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği.

Y A Z A R H A K K I N D A

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Tarih Bölümünde öğretim üyesi ve İran Araştırmaları Merkezi (İRAM) İç Politika Masası Koordinatörü olan Dr. Serhan Afacan 2008 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi Tarih ve Uluslararası İlişkiler bölümlerinden mezun oldu. 2008 yılında Leiden Üniversitesi İran Çalışmaları Bölümü'nde başladığı yüksek lisans eğitimini "Oryantalizm Çağında Bir Oksidentalizm: Muhammed İkbâl ve Batı" başlıklı teziyle tamamladı. 2009 yılında aynı üniversitede başladığı doktora eğitimini "Devlet, Toplum ve Emek: İran Tekstil İşçilerinin Sosyal Tarihi, 1906-1941" başlıklı teziyle tamamlayarak doktor unvanı aldı. Çalışmalarında modern İran tarihi, sosyal tarih, İran'da toplumsal hareketler, devlet-toplum ilişkileri ve güncel İran siyasetine yoğunlaşan Afacan iyi derecede İngilizce, Farsça ve Arapça bilmektedir.

İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği pek çok hayır kuruluşunu kurmuş ve destek olmuş iradenin, bu alanlardaki çalışmalarını derinleştirmek amacıyla 2010 yılında kurduğu bir çatı kuruluştur. İLKE, kurumlarıyla birlikte iş ahlakı ve girişimcilik, akademik çalışmalar ve yaygın din eğitimi alanlarında faaliyet göstermekte ve bu konularda stratejik bakışı geliştiren öncü çalışmalar yapmaktadır. Bu bağlamda İLKE tarafından, Türkiye ve Dünya meselelerini analiz edip; bütünlüklü, odaklı, uygulanabilir öneriler içeren politika notu serisi yayımlanmaktadır.

Adres: Halk Cad. Türbe Kapısı Sk. No: 13 Üsküdar/ İstanbul Telefon: +90 216 532 63 70 E-posta: bilgi@ilke.org.tr Web: ilke.org.tr

© Tüm hakları saklıdır. İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği'nin yazılı izni olmadan bu eserin hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz. Yazıda belirtilen görüşler yazara aittir ve İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği'ni bağlamaz.

Türkiye-İran İlişkileri ve Bölgesel Etkileri

Son zamanlarda yapılan bazı değerlendirmelerde Ortadoğu'da Türkiye-İran ikilisinin Avrupa'da Almanya-Fransa ikilisinin oynadığına benzer bir rol oynayabileceği belirtilmektedir. Burada kastedilen, tarihi savaşlarla dolu Avrupa'da bu iki devletin II. Dünya Savaşı sonrasında kademeli olarak Avrupa Birliğinin kurulmasını sağlamasına benzer şekilde, Türkiye ve İran'ın da Ortadoğu'nun en azından bir bölümünde birliği temin edebileceğidir. Siyasi bir temenni olmanın ötesine geçemeyecek bu değerlendirmede birkaç husus göz ardı edilmektedir. Öncelikle, Türkiye ve İran ilişkilerinin tarihi Fransa-Almanya ilişkileri kadar kanlı değildir. Dolayısıyla, İran ve Türkiye, Avrupa'da iki dünya savaşıyla zirve yapmış olan çatışma zeminini ortadan kaldırmaya yönelik güçlü bir motivasyon doğuran koşullara maruz kalmış değildir. Nitekim Avrupa Birliğinin mimarlarından kabul edilen Joseph Rovon "Avrupa'nın oluşması için V. Charles ve I. François dönemlerinden itibaren yirmi üç Fransız-Alman savaşının yaşanması gerekmiştir." diyerek Fransa-Almanya ilişkilerinin bu boyutuna dikkat çekmiştir. Diğer yandan, Protestan Almanya ile Katolik Fransa arasındaki kimlik gerilimi seküler yaklaşım marifetiyle hafifletilirken; Ortadoğu'daki kimlik gerilimleri bölgesel ve küresel dinamik ve odakların kışkırtmasıyla ivmesini artırmaktadır. Bu da tarafları, mezhepçilik olacağı iddiasıyla ilişkileri Sünni-Şii bağlamında ele almayı reddetmek ile reali-

tede bu ikiliğin şiddetini artırması arasında sıkıştırmaktadır.

Türkiye-İran ilişkilerinde Kasr-ı Şirin önemli bir dönüm noktası olmuştur. Osmanlı-Safevi çatışmasını sonlandıran bu anlaşmayla artık taraflar toprak kazanımına dayalı çatışma sürecini sonlandırmışlardır. Gerçekten de bu tarihten sonra mutabakata dayalı sınır revizyonları ya da kısa süreli sınır ihlalleri dışında iki ülke hudutları değişmeden kalmıştır. İkili ilişkilerde üstü örtülü ve yer yer belirginleşen bir gerginlikse her zaman var olmaya devam etmiştir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu, Ortadoğu'daki hâkimiyetinin zayıfladığı 19. yüzyılda bilhassa Necef-Kerbela bölgesinde İran etkisinden kaygı duymuş ve bu etkiyi azaltacak çözümler üretmeye çalışmıştır. 20. yüzyılda ise gerek Türkiye'nin gerekse de İran'ın ayrılıkçı etnik hareketlerle karşı karşıya kalmaları ikili ilişkilerde sürekli bir güvensizliğe neden olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra soğuk savaş dengeleri ikili ilişkileri de önemli ölçüde belirlemiştir. İran'ın Muhammed Rıza Şah saltanatı boyunca, özellikle de 1953 yılında Başbakan Muhammed Musaddık'ın ABD

1979 İran İslam Devrimi Türkiye-İran ilişkilerinin seyrine önemli etkilerde bulunmuşsa da devrim sonrasında İran İslam Cumhuriyeti rejiminin bölgesel politikaları özü itibarıyla şahlık İran'ınıninkinden çok farklı olmamıştır.

Türkiye, İran ve Rusya arasında Astana süreciyle başlayan işbirliği, uluslararası bir müdahale ortamı oluşmadan Suriye krizine kalıcı bir çözüm üretme kararlılığını yansıtmaktadır.

yardımla alaşağı edilmesinin ardından, bölgede ABD'nin ileri karakolu gibi hareket etmesi ve Türkiye'nin NATO'nun parçası hâline gelerek erken evrelerden itibaren yüzünü AB'ye dönmesiyle ikilinin ilişkileri uluslararası angajmanlar ekseninde yürümüştür.

2011 yılında Suriye'de iç savaşın başlaması ise Türkiye-İran ilişkilerini tarihinin en gerilimli dönemlerinden birine sokmuştur. Türkiye, Suriye'de Esed karşıtı bir pozisyon takınırken, İran bölgesel politikalarını bu ülkedeki statükonun korunması üzerine inşa etmiştir.

1979 İran İslam Devrimi Türkiye-İran ilişkilerinin seyrine önemli etkilerde bulunmuşsa da devrim sonrasında İran İslam Cumhuriyeti rejiminin bölgesel politikaları özü itibarıyla şahlık İran'ıninkinden çok farklı olmamıştır. Pehlevi elitleri yerine göre ABD'ye dayanarak yerine göre de bağımsız hareket ederek bölgesel güç olma iddiası güttükleri gibi yeni rejimin elitleri de aynı iddiayı farklı söylemlerle sürdürmüşlerdir. 1979 sonrasında ikili ilişkiler güvenlik endişeleri eksenine oturmuş ve bu durum değişmeden günümüze kadar sürmüştür. İran, ABD'nin bölgesel müttefiki olan Türkiye'nin politikalarına kuşkuyla yaklaşırken Türkiye de özellikle İran'ın PKK terörü karşısındaki yaklaşımını ikircikli hatta zaman zaman tehlikeli bulmuştur. 2011 yılında Suri-

ye'de iç savaşın başlaması ise Türkiye-İran ilişkilerini tarihinin en gerilimli dönemlerinden birine sokmuştur. Türkiye, Suriye'de Esed karşıtı bir pozisyon takınırken, İran bölgesel politikalarını bu ülkedeki statükonun korunması üzerine inşa etmiştir. Türkiye'nin Suriye'de aşırı grupları desteklediği yönündeki uluslararası tezvirata karşılık; İran IŞİD'le mücadelede, uluslararası toplumda meşruiyet kazanmaya başlamıştır. İran ile ABD, Rusya, Çin, İngiltere, Fransa ve Almanya'dan oluşan P5+1 ülkeleri arasında 2015 yılında imzalanan nükleer anlaşma İran'ın bu alandaki çabalarının bir sonucu olarak yorumlanmıştır. ABD'de Obama yönetiminin Suriye'deki IŞİD terörünü PYD-YPG terör örgütlerini destekleyerek tasfiye etmek istemesi Türkiye'yi rahatsız ettiği gibi, halefi Trump'ın İran karşıtı pozisyonu da İran'ı tedirgin etmiştir. Bu iki nokta, iki ülkenin son zamanlardaki yakınlaşmasının da temelini oluşturmuştur.

Tarafların Beklentileri Neler?

İki ülke arasındaki mevcut yakınlaşmadan Türk tarafı bölgesel tehlikelere karşı güvenliğini sağlamayı beklerken; İran tarafı kendisine yönelmesi muhtemel küresel tehditlerin önünü almayı amaçlamaktadır. ABD Kongresinin Ağustos 2017'de yasalaştırdığı ve Kuzey Kore, Rusya ve İran'ı hedef alan "ABD Düşmanlarına Karşı Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Kanunu" (CAATSA), nükleer anlaşmanın kazanımlarını tehlikeye atmıştır. Kongre

Suriye'de PYD-YPG terörü konusunda Batı'nın özellikle de ABD'nin sergilediği tavır, Türkiye'yi rahatsız ettiği gibi son dönemlerde vize krizi dâhil yaşanan gelişmeler Ankara'yı bölgesel tehlikeler karşısında NATO müttefiklerinden beklediği desteği bulamayacağına ikna etmiş durumdadır.

kararı uyarınca, her üç ayda bir İran'ın nükleer anlaşmanın gereklerini yerine getirdiğinin teyit edilmesi ve nükleer anlaşmanın onaylanması gerekmektedir. Başkanlık koltuğuna oturduktan sonra bu onayı iki defa veren ABD Başkanı Trump, 13 Ekim 2017'de anlaşmayı üçüncü defa onaylamayı reddettiğini ilan etmiş ve anlaşmanın kaderine ilişkin kararı Kongreye havale etmiştir. Anlaşmanın mevcut hâliyle devam etme seçeneğini reddeden Trump, Kongreden anlaşmanın iptali yahut revize edilmesi yönünde karar çıkarmaması durumunda Başkanlık kararnamesiyle nükleer anlaşmadan çekileceğini ifade etmiştir. Öte yandan İran tarafı ise nükleer anlaşmayı yeniden müzakere etmeyi reddetmektedir. Kaldı ki, İran tavrını yumuşatsa ve yeniden masaya oturmaya rıza gösterse de ortada çözülmesi çok zor bir sorun daha bulunmaktadır: Balistik Füze Programı. ABD ve İsrail'i ulusal güvenliğine tehdit olarak gören İran, bu program çerçevesinde menzili iki bin kilometreye varan füzelerle kendisini savunma stratejisi takip etmektedir. Gerek

ABD'den gerekse de başta Fransa olmak üzere AB ülkelerinden gelen mesajlar İran'ın önümüzdeki dönemde Balistik Füze Programı nedeniyle uluslararası baskıya maruz kalacağını göstermektedir.

Diğer yandan, Suriye'de PYD-YPG terörü konusunda Batı'nın özellikle de ABD'nin sergilediği tavır, Türkiye'yi rahatsız ettiği gibi son dönemlerde vize krizi dâhil yaşanan gelişmeler Ankara'yı bölgesel tehlikeler karşısında NATO müttefiklerinden beklediği desteği bulamayacağına ikna etmiş durumdadır. Bu nedenle Türkiye, İran ve Rusya gibi Suriye'de sahada etkili olan devletlerle işbirliği yapma yoluna gitmiş ve dolaylı da olsa Şam rejimine diyalog kanalı açmıştır. ABD'de devam eden Rıza Sarraf davası ve vize sorununa henüz tatminkâr bir çözüm bulunamamış olması kadar Rusya'dan alınan S-400 füzelerine dair NATO'dan gelen aleyhte açıklamalar da Türkiye-Batı ilişkilerinde girilen türbülansın bir müddet daha süreceğini kanıtlamıştır. Peki Batı'yla olan ilişkilerinde bu denli sorunlar yaşayan Türkiye ve İran'ın birbirlerinden karşılıklı beklentileri nelerdir?

İsrail'in ve kısa süre içerisinde tahta geçeceği konuşulan Muhammed b. Selman'ın başını çektiği Suudi Arabistan'ın, ABD'nin İran'a yönelik her türlü sert politikasını desteklediği hesaba katıldığında, İran'ın bölgesel izolasyonu önlemek için Türkiye'ye ihtiyacı ortadadır.

Türkiye, İran ve Rusya arasında Astana süreciyle başlayan işbirliği, uluslararası bir müdahale ortamı oluşmadan Suriye krizine kalıcı bir çözüm üretme kararlılığını yansıtmaktadır.

CAATSA yaptırımları çerçevesinde İran'ın başat silahlı gücü olan Devrim Muhafızları Ordusunun (DMO) ABD Hazine Bakanlığında yaptırımlar kapsamına alınması ve Trump'ın ekibindeki bazı isimlerin itirazına rağmen bu orduyu terör örgütü ilan etmeyi tasarlaması, İran'ı takip eden aylarda bölgede ciddi sıkıntılarla karşı karşıya bırakacaktır. İsrail'in ve kısa süre içerisinde tahta geçeceği konuşulan Muhammed b. Selman'ın başını çektiği Suudi Arabistan'ın, ABD'nin İran'a yönelik her türlü sert politikasını desteklediği hesaba katıldığında, İran'ın bölgesel izolasyonu önlemek için Türkiye'ye ihtiyacı ortadadır. 2010 yılında nükleer dosyası konusunda Tahran yönetimine doğrudan destek veren ve bu konuda İsrail'i karşısına alan Ankara, kendi savunma sistemini geliştirme politikası takip ettiği mevcut şartlarda, İran'ın balistik füzelere dayalı savunma sisteminden dolayı yaptırımlara maruz bırakılmasına taraftar olmayacaktır. Bu, İran'ın da Türkiye'den temel beklentilerinden bir tanesidir. Diğer yandan, Kuzey Irak referandumundan sonra Haşd-i Şaabi'nin Irak'taki rolü konusundaki eleştirilerinin dozunu düşüren Türkiye, İran'ın sık sık tekrarladığı ve İran-Irak-Lübnan Hizbullahı ve Suriye'den oluşan "Direniş Hattı" konusunda İran'ı daha az tedirgin etmeye başlamıştır. Bu noktada Tahran yönetiminin Ankara'dan beklediği bir diğer hamle de Suriye'de

Bölgede istikrarın sağlanması ve dış müdahale gerekçelerini azaltmak için Türkiye ile İran'ın ilişkilerini yapıcı bir rekabet ekseninde sürdürmesi zorunludur.

Esed rejiminin kabul edilmesi ve Suriye'de bu çerçevede bir normalleşmeden yana tavır takınılmasıdır. Bu beklentilere İran'ın, Türkiye'nin Suudi Arabistan'la arasına mesafe koymasını istemesini eklemek de mümkündür. Zira İranlı yetkililer, Riyad'ın ABD yönetimini İran'a yönelik bir saldırı konusunda ikna etmeye çalıştığı kanaatini taşımakta ve muhteris buldukları Suudi yetkililerin bu tavrının, öngörülemez buldukları Trump'inkiyle daha da riskli hâle geldiğini düşünmektedirler. Obama döneminden itibaren Riyad'ın bu ısrarının sürdüğünü düşünen söz konusu yetkililerin bu kanaati doğrulanamasa dahi İran'ı bölgesel ve küresel anlamda zor zamanların beklediği aşikârdır.

Beklentiler Gerçekçi mi?

Bu noktada sorulması gereken soru, karşı karşıya oldukları riskleri asgariye indirmek isteyen Türkiye ve İran'ın birbirlerinin beklentilerini karşılama potansiyellerinin olup olmadığıdır.

Suriye iç savaşı Türkiye-İran ilişkilerini yakın geçmişte pek görülmedik derecede zor bir sürece sokmuştur. Türkiye ile uzun bir sınır paylaşan Suriye gerek bu vasfı gerekse de son yıllarda artan terör riski nedeniyle büyük önem arz ederken; İran bu ülkeyi bölgesel politikaları ekseninde en az Irak kadar önemli görmektedir. Diğer yandan, her iki ülkede krizin başladığı tarihten itibaren

Krizin ilk safhalarından itibaren Esed'in gitmesi konusundaki ısrarını gizlemeyen Türkiye için artık Suriye'deki öncelik, PYD-YPG terörüyle mücadele olmuştur.

birbirlerine bölgesel ve küresel boyutlarda eleştiriler yöneltmiştir. İran tarafı Türkiye'yi Esed'in devrileceği ve Suriye'de rejimin değişeceği yönünde "Amerikan optimizmine" kapılmak ve Arap Baharı sürecinde bölgede hegemonyasını artırmaya çalışmakla itham ederken; Türkiye İran'ın Obama yönetiminin "negatif denge" politikası bağlamında Ortadoğu'da kendisine açtığı alanda ilerleyerek maksimalist emeller peşinde koştuğu eleştirisinde bulunmuş ve bu ülkeyi zaman zaman Fars milliyetçiliği yapmak, zaman zaman da bölgeyi Şiileştirmeye çalışmakla eleştirmiştir. Ne var ki gelinen noktada taraflar, krize kalıcı bir çözümün ancak ortak hareket ederek bulunabileceğinde hemfikir olmuşlardır.

Bölgede istikrarın sağlanması ve dış müdahale gerekçelerini azaltmak için Türkiye ile İran'ın ilişkilerini yapıcı bir rekabet ekseninde sürdürmesi zorunludur.

Suriye konusunda Türkiye ile İran'ın ortak zemin bulma imkânı son derece yüksektir. Türk tarafının Suriye'de Esed'in tasfiyesini öncelik olmaktan çıkarması ve buna karşılık İran tarafının da Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyinde bir Kürt devletinin kurulmasını engelleme çabasına destek vermesi bu zemini sağlamaya yetecektir. Elbette bu noktada krizin başlangıç safhalarında Esed'e, muhaliflerine karşı Kürtleri seferber etme fikri veren İran'ın, Şam rejimini aksi bir yaklaşıma

nasıl ikna edeceği sorusu önem kazanmaktadır. Özellikle Rusya'nın PYD-YPG konusunda Türkiye'den farklı düşünmesi önemli bir risktir. Esed de Türkiye'nin er ya da geç kendisini tasfiye etmek istediğine kani olarak elindeki Kürt "kartından" tümüyle vazgeçmek istemeyecektir. Dahası, Esed rejiminin Suriye'nin kuzeyinde kurulacak bir Kürt devletini Türkiye ile arasında tampon olarak desteklemesi de olasıdır.

Dolayısıyla, ancak Türkiye, İran ve Rusya arasında etkin bir işbirliği ve Şam rejimine verilecek bir mesaj Türkiye'yi güneyinde oluşacak bir tehlikeye karşı güvende hissettirecektir. Elbette, bu noktada yıllardır Esed konusunda ikircikli tavırlar sergileyen ABD yönetiminin Esed'i devirmeye teşebbüs etme olasılığı bu denklemi kökünden değiştirebilir. İran'ın ve hatta bir noktaya kadar Türkiye'nin Ortadoğu'daki rolünü olabildiğince etkisizleştirmek isteyen Suudi Arabistan'ın ve İsrail'in bu senaryoya sıcak yaklaşacakları düşünülebilir. Esed'in İran'ın Ortadoğu politikasının hayati bir parçası olduğu, bu nedenle Tahran'ın şimdiye dek olduğu gibi bundan sonra da onun devrilmesini engellemeye çalışacağı da ortadadır. Bu bağlamda dikkat çekici olan ise ABD'nin olası bir Esed karşıtı hamlesinde Türkiye'nin tavrı olacaktır. Krizin ilk safhalarından itibaren Esed'in gitmesi konusundaki ısrarını gizlemeyen Türkiye için artık Suriye'deki öncelik, PYD-YPG terörüyle mücadele olmuştur. ABD'nin Suriye Demokratik Güçleri adı altında topladığı bu terör unsurlarına silah sağlama ve IŞİD'le mücadelede bu unsurları ön

Her ne kadar İran zaman zaman Ankara-Riyad ilişkilerini eleştiren açıklamalar yapsa da Suudi Arabistan'la yaşanacak olası bir krizde Türkiye'nin yapıcı bir rol üstlenebileceğinin farkındadır.

plana çıkarması, Türkiye'yi ABD'nin Suriye vizyonundan fazlasıyla uzaklaştırmıştır. Türkiye, İran ve Rusya arasında Astana süreciyle başlayan işbirliği, uluslararası bir müdahale ortamı oluşmadan Suriye krizine kalıcı bir çözüm üretme kararlılığını yansıtmaktadır.

Türkiye-İran İlişkilerinin Geleceği

Bölgede istikrarın sağlanması ve dış müdahale gerekçelerini azaltmak için Türkiye ile İran'ın ilişkilerini yapıcı bir rekabet ekseninde sürdürmesi zorunludur. Büyük oranda aynı bölgeyi paylaşan bu iki ülkenin doğal bir ekonomik, siyasi ve hatta kültürel rekabet içinde olması kaçınılmazdır. Ne var ki, Türkiye-İran rekabetinin sorunlu yanı, bu rekabetin ortaya çıkardığı güven krizidir. 1979 Devrimi'nin ardından gerek İran'da bazı çevrelerde oluşan devrim ihracı yönelimleri gerekse de Türkiye'de ortaya çıkan İran şüpheciliği bu güven-sizliğin önemli nedenlerinden olmuştur.

Türkiye 1990'lı yıllar boyunca ise İran'ın Kürt politikasından rahatsızlık duymuştur. İran'daki Kürtlerin gerek nüfus gerekse de

beşerî sermaye açısından Türkiye'dekiler derecesinde olmadığını düşünen İran, Kürt meselesinin öncelikli olarak Türkiye'nin meselesi olduğunu esas alan bir politika takip etmiştir. İki ülke ilişkileri açısından Kürt politikası son derece hassas bir konudur. Ak Partili yıllarda büyük oranda sorunsuz bir görüntü veren ikili ilişkiler, İran'ın Suriye kriziyle beraber Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı güvenlik sorunlarını görmezden gelmesiyle çıkmaza girmiştir. İran, PYD-YPG yapısını terör örgütü olarak görmediği gibi Türkiye'nin bu terör örgütünden uğradığı zararı, Suriye'de neden olduğunu iddia ettiği istikrarsızlaştırıcı role bağlamıştır. İkili ilişkilerin daha sağlam bir zemine oturması için İran'ın net ve güven veren bir Kürt politikası takip etmesi zorunludur.

Diğer yandan, İran da mevcut rejimin kurulduğu 1979 yılından beri Türkiye ile ABD arasındaki stratejik ortaklıktan rahatsızlık duymaktadır. İran İslam Cumhuriyeti elitleri ABD'nin Türkiye üzerinden İran'daki etnik ve dinî azınlıkları rejime karşı örgütlemeye çalıştığını düşünmektedir.

Bu durum ilişkilerde güvenlik konusunu başat sorun hâline getirmektedir. Bu nedenle, iki ülke arasında farklı düzeylerde yürütülen güvenlik zirvelerinin daha geniş kesimleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi gerekmektedir. Gerek siyasi analistler gerek gazeteciler gerekse de akademisyenlerin bu noktada doğru kaynaklara erişimi büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda, özellikle Türkiye'de Dışişleri Bakanlığı başta gelmek üzere

İran'la ilgili birimlerde uzmanlaşmış kadroların istihdam edilmesi de hayati önemdedir. Gerekli görülen alanlarda lisansüstü çalışmaların proje ve burslar kanalıyla teşvik edilmesi de önemli bir adım olacaktır.

Diğer yandan, Türkiye'nin IŞİD'i desteklediği yönünde uluslararası alanda maruz kaldığı tezviratın İran'da birçok kesimi etkisi altına alması dikkatle değerlendirilmesi gereken bir olaydır. Bunda Türkiye ile İran'ın son dönemlere kadar gerilimli giden ilişkilerinden ötürü Tahran yönetiminin ülkenin resmî ve gayri resmî kaynaklarında bu iddialara yer vermesi kadar, Türkiye'nin İran kamuoyuna ulaşacak araçlardan yoksun olması da etkili olmuştur. Türk yetkililerin seslerini uluslararası topluma duyurmak için genelde İngilizce mecraları tercih etmeleri makul olsa da İran bağlamında Farsça yayın yapan mecraları da önemsemeleri gerekmektedir.

Son olarak, Türkiye'nin İran'la ilişkilerini bölgesel vizyonunun parçası olarak görüyor olması politik olarak son derece yerindedir. Bu ülkeyle olan ilişkilerini, Suudi Arabistan ve İran'a kuşkuyla yaklaşan diğer devletlerle olan ilişkilerine alternatif olarak görmeyen Türkiye, bu tavrını sürdürmek durumundadır. Bu zorunluluk hem Türkiye'nin Mısır ve Suriye gibi geçici krizler yaşadığı örnekler hariç bölgedeki tüm devletlerle etkileşim içinde olan neredeyse tek bölge devleti olmasından kaynaklanmakta hem de İran'la ilişkilerini yakından ilgilendirmektedir. Her ne kadar İran zaman zaman Ankara-Riyad ilişkilerini eleştiren açıklamalar yapsa da Suudi Arabistan'la yaşa-

nacak olası bir krizde Türkiye'nin yapıcı bir rol üstlenebileceğinin farkındadır. Aynı şey Türkiye'nin Batı ile olan ilişkileri için de geçerlidir. İran, Batı ile ilişkilerinde normalleşme yaşadığı dönemlerde Türkiye'yi geri plana atmaktadır. Ne var ki, Türkiye'nin Batı ile daha güçlü ve karşılıklı bağımlılığa dayalı ilişkileri vardır. Bu ilişkilerin sürmesi İran açısından Türkiye'yi önemli kılan diğer bir unsurdur. Türkiye ile İran'ın sorunların adını koyarak somut adımlar atmakta ısrar etmesi ilişkilerini sağlıklı bir zemine çekmiştir.

Mezhep unsurunu bir tarafa bırakarak ve bölgede mezhep odaklı politikalar takip edilmesini engelleyerek somut sorunların çözümü konusunda ısrar edilmelidir. Suriye krizi gibi konularda atılacak müşterek adımlar ya bölgeye daha fazla istikrar getirecek ya da neticesiz kalması durumunda Ortadoğu tekrar güvensizlik ve dış müdahale sarmalına düşecektir. Bu nedenle Türkiye-İran ilişkileri, iki ülke ve bölge açısından alternatifi olmayan bir ilişkidir.

Türkiye-İran ilişkilerini güncel boyutlarıyla inceleyen bu politika notunda şu tespitlerde bulunmaktadır:

- 2011 yılında Suriye’de iç savaşın başlamasıyla birlikte Türkiye-İran ilişkilerinin gerilimli bir döneme girmiş ve İran, bölgede Esed statükosunun korunması yönünde bir politika geliştirmiştir.
- Suriye’de PYD-YPG terörü karşısında ABD’nin takındığı tavır karşısında Türkiye, İran ve Rusya gibi sahada etkin olan devletlerle işbirliği yapma yoluna gitmiş ve dolaylı da olsa Şam rejimine diyalog kanalı açılmıştır.
- Suudi Arabistan’ın ABD’nin İran’a yönelik her türlü sert politikasını desteklediği hesaba katıldığında, İran’ın bölgesel izolasyonu önlemek için Türkiye’ye ihtiyacı ortadadır.
- Türkiye’nin İran’la ilişkilerini bölgesel vizyonunun parçası olarak görüyor olması politik vizyon açısından son derece yerindedir.